

ПІДГОТОВКА ДО ЗНО

Консультація з української літератури

Тема. Українська література 1920–1930-х років. Вступ.
Складні суспільно-історичні умови, основні стилеві напрями, їхнє розмаїття. «Розстріляне відродження»; домінування соцреалістичної естетики в 1930-ті роки

Мета: допомогти учням підготуватись до ЗНО, усвідомити складність суспільно-історичних умов розвитку літератури, її стилеве розмаїття, поняття «розстріляне відродження»; розвивати навички використання міжпредметних зв'язків, здобутих раніше знань з літератури, вміння висловлювати власні думки щодо літературних явищ, логічне, асоціативне й образне мислення; виховувати повагу до культурних надбань нашого народу, мистецтва, прищеплювати любов до книги.

Хід консультації

I

;; Вступне слово вчителя.

20–30-ті роки ХХ ст.— час, про який піде розмова на консультації, міг би стати «золотою добою» українського мистецтва, а перетворився на одну з найтрагічніших сторінок. Саме тоді українське письменство досягло якісно нового, сказати б, європейського рівня, про що свідчить багато факторів. Головний серед них — те, що це вже була література вільна, упевнена в собі, позбавлена малоросійського комплексу меншовартості.

Дмитро Фальківський, який належав до письменників, покоління котрих відомий літературознавець Ю. Лавріненко назвав «розстріляним відродженням», писав:

Комусь дано діла творить великі,
Що ниткою простягнуться в віки,
А з мене досить,
Що не був дволикий,
Що серця не міняв на мідяки.

Не зрадити правді, своєму високому покликанню поета, своєму народові — у ту страшну епоху було подвигом. Далі ми поговоримо про це докладніше.

;; Евристична бесіда.

— Що ви знаєте про українську історію 20–30-х років ХХ ст.? Які

значні історичні події їм передували?

— Назвіть імена українських письменників ХХ ст., твори котрих ви вивчали в попередніх класах?

— Перелічте стильові напрями, що розвивалися в українській літературі в той час.

•

; ; Робота зі словником літературознавчих термінів*.

Згадаємо визначення основних літературних напрямів української літератури ХХ ст.

Модернізм (від фр. *modernisme*) — загальна назва різноманітних напрямків у літературі, мистецтві ХХ ст. (неокласицизм, неореалізм, футуризм, неоромантизм, символізм, імпресіонізм, експресіонізм та ін.). Загальна стильова ознака — тенденція до панестетизму, символізації, ідеалізації та романтизації зображуваного. Для українського модернізму характерний синтез різних стилів.

Соціалістичний реалізм (соцреалізм) — організований за чіткою програмою літературний метод, який передбачав оспівування комуністичної партії і її провідної ролі в житті народу, у будь-яких сферах; піднесення борця, будівника нового суспільства; ідеалізацію людини як носія кращих моральних якостей, вихованих соціалістичною системою. Художня дійсність зображувалася «лакованою», прикрашеною, лише з позицій правлячого класу, партії; конфлікт полягав у боротьбі проти чужих ідей, за ідеологічну спільність та одностайність.

Постмодернізм (від фр. *post* — після + *modernisme*) — загальна назва літературно-мистецьких течій кінця ХХ — початку ХХІ ст. (можливо, елементи постмодернізму з'явилися у творах українських письменників і раніше). Для цього напрямку характерні інтертекстуальність (приховане та явне використання чужих текстів), гра зі словом, багатозначність, зміщення часу і простору, «віртуальний історизм» тощо.

; ; Слово вчителя.

Дуже влучно охарактеризував добу 20-х років академік О. Білецький: «Україна кипіла, як величезний казан на безперестанному шаленому вогні, і в цім казані виварювались думки й почуття, наново перетворювались світогляди, дивно змінювались люди. Тим-то літературні явища цієї доби становлять надзвичайно строкату картину».

І все ж у центрі уваги митців було становлення нової української людини, яка пройшла крізь буремні роки революції та активно стверджу-

вала себе в нових умовах життя. Багато творів пронизувала ідея боротьби з комплексом «меншwartості», «малоросіяинства», «провінційності».

Історичні події Культурні, літературні події Літературні стилі й напрями Літературні угруповання, видання

Тематика й проблематика

- 1** Перша світова війна.
- 2** Лютнева революція 1917 року.
- 3** Жовтнева революція 1917 року.
- 4** Громадянська війна 1918–1920 років.
- 5** Утворення УНР та ЗУНР, їхнє об'єднання (1919).
- 6** Масове знищення українського селянства та інтелігенції 1929–1934 років.
- 7** Не стало М. Коцюбинського (1913), Лесі Українки (1913), І. Франка (1916), І. Нечуя-Левицького (1918), Панаса Мирного (1920).
- 8** З лютого 1917 року скасовано всі заборони та обмеження на українську мову, розпочався бурхливий розвиток української літератури та мови. Тріумф театру М. Садовського; новий експериментальний «Молодий театр» Леся Курбаса (потім «Березіль»). Заснована Українська академія наук під керівництвом В. Вернадського (1918).
- 9** Відкрилися видавництва «Сяйво», «Шлях», «Дзвін», «Друкар», «Ґрунт», «Криниця» та ін. 1934 рік — об'єднання всіх письменників у Спілку

Революційні романтики

(В. Еллан-Блакитний,
В. Чумак),
неокласики (М. Риль-

ський, М. Зеров, П. Філіпович та ін.),
символісти (Д. Загул,
В. Кобилянський),
футуристи (М. Семенко)
та ін.
Ділилися на «пролетарських» письменників та попутників».

Основні напрями:

модернізм, соцреалізм,
постмодернізм

Угрупування:

«Плуг» (Спілка селянських

письменників),
«Гарт» (Спілка пролетарських письменників),
«Аспанфут» (Асоціація панфутуристів),
«Авангард», «Нова генерація», «Неокласики»,
МаРС «Майстерня революційного слова»,
ВАПЛіте «Вільна академія пролетарської літератури»,
«Політфронт», ВЦСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників),
«Молодняк» (Спілка комсомольських письменників) та ін.

Журнали та альманахи: «Літературно-науковий вісник», «Універсальний журнал», «Наше минуле», «Літературно-критичний альманах», «Книгар», «Музагет», «Мистецтво», «Знаки боротьби» та ін.

«Пролетарські» письменники: оспівування революції, вождів, соціалістичної дійсності, боротьба з «ворогами» (куркулями, шпигунами, шкідниками та ін.).

«Попутники»: трагедія воєн, людські страждання, пошуки шляхів, боротьба за гуманістичні ідеали.

Актуалізація проблем

«митець і влада», «свобода творчості» та ін.

Орієнтовні висновки: 20–30-ті роки ХХ ст. насичені багатьма доленосними історичними подіями; стали природною межею нової та новітньої літератури; українські митці активно шукали свої шляхи в літературі; розпочався поділ на «своїх» і «чужих»; тоталітарний режим набрав обертів: влада все жорсткіше

втручалася в мистецький процес і намагалася його контролювати.

Значною подією стала літературна дискусія 1925–1928 років, яку розпочав і продовжив М. Хвильовий памфлетами «Камо грядеш?», «Думки проти течії», «Апологети писаризму» та «Україна чи Малоросія?» Письменник виступив проти примітивізму та епігонства радянської літератури і закликав митців орієнтуватися на кращі зразки світової літератури. Від обговорення шляхів розвитку української літератури дискусія поступово перейшла з мистецької в політичну, особливо після проголошеного Хвильовим гасла «Геть від Москви!», котрий мав на увазі, що не можна брати за зразок популярні в той час російські «виробничі романи», частівки, агітки як «високу поезію».

Один із письменників, Віктор Соколов, пригадує, що в молодості захопився віршами, писав про почуття, про красу природи. Коли поніс свої твори в редакцію газети, їх забракували: не наша тематика, мовляв, напишіть про «ударный труд». І поет написав:

На заводе огромном и милым

Я увидел твой тонкий стан.

Приходи, дорогая, с точилом,

Приходи, перевыполним план.

І от це вже було «те, що треба», вірш надрукували.

У дискусію втрутилася партія. Сталін особисто надіслав листа Кагановичу з критикою поглядів комуніста М. Хвильового. Цим було дано старт репресіям. Під політичним та моральним тиском Хвильовий змушений визнати свої «помилки», розпустити очолювану ним ВАПЛіте і, врешті-решт, покінчити життя самогубством у 1933 році.

1934 року почалися масові арешти письменників за сфабрикованими звинуваченнями (Г. Косинка, О. Влизько, Д. Фальківський, Є. Плужник, В. Підмогильний, В. Поліщук, М. Йогансен, М. Вороний). Наступного року заарештували М. Зерова, Л. Филиповича, М. Драй-Хмару, Б. Антоненка-Давидовича та ін.

Тому цей період називають ще «розстріляним відродженням».

;;

;; **Слово вчителя.**

Ситуація, що склалася навколо українських письменників у 1930-ті роки, нагадувала відомий сюжет народних казок, коли герой доходив до каменя з написом: «Направо підеш — живим будеш, але

позбудешся коня, наліво підеш — багатим будеш, прямо підеш смерть знайдеш». Тих, хто йшов прямо, писав правду, чекала більшовицька куля або страждання в таборах ГУЛагу. Кому вдалося емігрувати — навіки позбувся батьківщини, слави українського письменника. І лише ті, хто «перебудувався», став на службу ідеології комуністичної партії, оспівував «світле майбутнє» й прекрасне нинішнє, отримували звання, нагороди, почесні й достаток. Але ми не можемо їх засуджувати, таким був той страшний час. Та й християнська мораль говорить: «Не суди, і не будеш осуджений сам».

Розуміючи могутню силу впливу художнього слова на людську свідомість, правляча партія постійно тримала в колі зору й численними постановами скеровувала літературний процес. Проголошені програмою «соціалістичного реалізму» народність, партійність, пролетарський інтернаціоналізм літератури перетворилися на карикатуру. Народність — подалі від реального життя народу, його дум і страждань, партійність — тільки комуністична, інтернаціоналізм — забудь своє й люби чуже (те, на що вкажуть).

Про художність, естетику вже не йдеться. Адже поняття прекрасного застосовувалося тільки для прославлення радянського ладу та його вождів, потворне — для «класових ворогів», трагічне — для революціонерів. Взагалі, вважалося, що «пролетарський письменник» не може «видумати щось глибше і краще», ніж «колективний розум партії» (із спогадів Г. Костюка, колишнього актора театру «Березіль»).

І все ж справжній літературний процес, підживлений талантами, не зник безслідно. Всупереч жорстким нормативам «соціалістичного реалізму» з'являються високохудожні твори, такі як драми І. Кочерги, кіноповість О. Довженка, романи Ю. Яновського, Л. Первомайського, А. Малишка, І. Муратова та ін.

IV. З акріплення знань, умінь та навичок

; Евристична бесіда.

— Якби треба було зобразити добу 20–30-х років ХХ ст. в кольорі, які б фарби ви вибрали? Чому?

— Що, на вашу думку, дало підставу М. Хвильовому назвати літературу 1920-х років «азійським ренесансом»? Чи згодні ви із цим твердженням?

V. Підбиття підсумків

VI. Домашнє завдання

Опрацювати тему (КОНСПЕКТ основних положень)